

Wymiana handlowa pomiędzy Unią Europejską a Kaukazem Południowym

JEL classification: F10, F13, F15

Słowa kluczowe: handel zagraniczny, Kaukaz Południowy, umowa stowarzyszeniowa, Azerbejdżan, Armenia, Gruzja, Unia Europejska

Keywords: foreign trade, Southern Caucasus, Association Agreement, Azerbaijan, Armenia, Georgia, European Union

Abstrakt: W artykule opisano relacje ekonomiczne pomiędzy państwami Kaukazu Południowego i Unią Europejską, która jest ich głównym partnerem handlowym. W pracy są analizowane głównie przygotowania tych państw do podpisania umowy stowarzyszeniowej oraz powołania pogłębionej i kompleksowej strefy wolnego handlu z UE. Handel z Unią Europejską jest bardzo istotny dla państw Kaukazu Południowego, dlatego niezbędne jest przygotowanie rekomendacji w celu jego maksymalizacji.

Trade between the European Union and Southern Caucasus

Abstract: The article describes the economic relations between countries of Southern Caucasus and the European Union, which is their main trading partner. In the article preparations for the signing of the Association Agreement and the establishment of a free trade area with the EU are analyzed. Trade with the European Union is very important for the countries of Southern Caucasus, therefore it is necessary to prepare recommendations for its maximization.

Wstęp

Do grupy państw znajdujących się na Kaukazie Południowym należą trzy państwa — Armenia, Azerbejdżan i Gruzja. Ze względów historycznych i ekonomicznych państwa te mają wiele wspólnych cech, które pozwalają definiować je wspólnie jako kraje Kaukazu Południowego. W ciągu ostatnich lat zainteresowanie Unii Europejskiej tymi państwami zwiększyło się. Obecnie UE prowadzi negocjacje dotyczące członkostwa Turcji, która graniczy ze wszystkimi trzema

państwami Kaukazu Południowego¹. Państwa członkowskie są zainteresowane rozszerzeniem swoich wpływów w regionie, uznając go nie tylko za strategicznie ważny rynek dostaw energii, lecz także za geograficznie i ekonomicznie atrakcyjny szlak transportowy oraz swego rodzaju ośrodek zapewniający bezpośredni dostęp do zasobów Morza Kaspijskiego, Iranu, Centralnej Azji i Chin². W związku z tym zwiększa się strategiczne znaczenie państw Kaukazu Południowego³.

Obecnie Unia Europejska współpracuje z państwami Kaukazu Południowego w ramach różnych projektów i programów. Podstawą rozwoju współczesnych relacji pomiędzy UE i Kaukazem Południowym jest Program Partnerstwa Wschodniego. W celu rozwoju gospodarki rynkowej i stworzenia warunków atrakcyjnych dla inwestorów europejskich w państwach Kaukazu Południowego znaczne środki UE wydatkowane są w ramach programu pomocy technicznej TACIS (w ramach tego programu rozważany jest rozwój trasy tranzytowej pomiędzy Morzem Czarnym i Kaspijskim, Centralną Azją i państwami Kaukazu).

Innym programem, z którego środki wykorzystywane są w regionie Kaukazu Południowego, jest program INOGATE. Jest to program pomocy technicznej dla utrzymania sprawności i poprawnego zarządzania ropociągami w państwach należących do WNP (Wspólnoty Niepodległych Państw). Do innych projektów w ramach współpracy UE z państwami Kaukazu Południowego zaliczamy również Europejską Politykę Sąsiedztwa⁴, działającą na rzecz integracji Kaukazu Południowego z Europą, projekt „Rozszerzona Europa”, koncentrujący się na liberalizacji przepływu towarów, usług, osób i kapitałów pomiędzy UE i Kaukazem Południowym, oraz program TRACECA, służący gospodarstwu rozwojowi regionu⁵.

Celem artykułu jest analiza struktury wymiany handlowej pomiędzy państwami Unii Europejskiej a Armenią, Azerbejdżanem i Gruzją. Otrzymane wyniki umożliwią podjęcie próby sformułowania wniosków dotyczących: poziomu współpracy handlowej UE i Kaukazu Południowego, rozwoju rynków wewnętrznych krajów regionu, wskazania najbardziej konkurencyjnych branż gospodarki oraz możliwości podpisania umowy stowarzyszeniowej pomiędzy UE a każdym z państw partnerów, która doprowadzi do liberalizacji wymiany handlowej.

Charakterystyka ogólna państw Kaukazu Południowego jako partnerów handlowych Unii Europejskiej

Armenia, Azerbejdżan i Gruzja są objęte inicjatywą Partnerstwa Wschodniego w ramach szerszej Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Program Partnerstwa Wschod-

¹ Portal internetowy <http://jurnal.org/articles/2009/polit17.html> (dostęp: 18.01.2014).

² W. Kulagim, *Mezdzunarodnaja bezopasność*, Moskwa 2006, s. 319.

³ <http://arevelkcenter.com/archives/636> (dostęp: 17.01.2014).

⁴ http://news.bbc.co.uk/1/hi/russian/in_depth/newsid_3890000/3890179.stm (dostęp: 18.01.2014).

⁵ D. Zamjatin, *Geopolitika: Osnownyje problemy i itogi razwitija w XX weke*, „Polis” 2001, nr 6, s. 97–115.

dniego zakłada zbliżenie gospodarek państw regionu Kaukazu Południowego z Unią Europejską pod względem politycznym, społecznym i ekonomicznym⁶. Ekonomiczny aspekt przewiduje powołanie pogłębionej i kompleksowej strefy wolnego handlu (DCFTA), która wyeliminuje bariery handlowe i zliberalizuje ruch towarów i usług pomiędzy UE a państwami Kaukazu Południowego. Społeczny aspekt przewiduje przybliżenie wiedzy narodów Kaukazu Południowego o kulturze i życiu społecznym Europy. Polityczne zbliżenie zakłada zwiększenie wpływów Unii Europejskiej w regionie Kaukazu Południowego⁷. Należy również pamiętać, że państwa Kaukazu Południowego były częścią Związku Radzieckiego, co oznacza, że w celu poprawnego funkcjonowania gospodarek na arenie międzynarodowej państwa te powinny w pełnym zakresie przejść na gospodarkę rynkową⁸.

Integracja z Unią Europejską stała się jednym z głównych celów polityki zagranicznej Armenii. Dla Erywania bardzo ważne znaczenie ma program partnerstwa w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa, która przewiduje przejście od współpracy do integracji z Unią Europejską w pewnych obszarach i rozszerza pole dwustronnego dialogu. UE jest strategicznie zainteresowana przejściem Armenii na system demokracji i gospodarki rynkowej.

Armenia podejmuje ważne kroki w kierunku poprawy politycznej i wojskowej współpracy z krajami europejskimi. Oprócz tego, dążąc do integracji z instytucjami Unii Europejskiej, kraj dąży do bliższej instytucjonalnej kompatybilności z UE. Europejska Polityka Sąsiedztwa jest ważna dla Erywania nie tylko z punktu widzenia gospodarczego i wojskowego bezpieczeństwa, lecz także koncepcyjnie, gdyż polega na wykorzystaniu procesów integracyjnych do osiągnięcia stabilnego rozwoju regionalnego i stworzeniu na Południowym Kaukazie atmosfery wzajemnego zaufania. Obecnie program partnerstwa przewiduje reformy w polityce, gospodarce, wymiarze sprawiedliwości, relacjach rynkowych, produkcji, energetyce i transporcie. Władze Armenii koncentrują swoje wysiłki na takich problemach, jak zwalczanie korupcji, redukcja ubóstwa i nierówności społecznych, stabilny wzrost gospodarczy i handel międzynarodowy. Ważną część relacji UE–Armenia obejmuje normalizacja relacji ormiańsko-tureckich.

Wśród państw Kaukazu Południowego Unia Europejska najbardziej zainteresowana jest współpracą ekonomiczną z Azerbejdżanem, który jest dostawcą energii oraz ważnym krajem tranzytowym. Bruksela dąży do politycznego zbliżenia z Baku. W celu integracji z UE Azerbejdżan powinien prowadzić politykę, która uczyni społeczeństwo i system polityczny państwa bliższy standardom europejskim. Dostęp azerbejdżańskich organizacji pozarządowych do funduszy europejskich jest w znacznym stopniu utrudniony przez politykę prowadzoną przez władzę Azerbejdżanu, co ogranicza wpływ UE na wewnętrzną sytuację w tym kraju.

⁶ Je. Ismailow, *Centralnyj Kawkaz: ot geopolityki k geoekonomike*, Baku 2006, s. 2008.

⁷ <http://newsgeorgia.ru/conflict/20120526/215010940.html> (dostęp: 17.01.2014).

⁸ K. Gadzijew, *Geopolitika Kawkaza*, Moskwa 2001, s. 464.

Współdziałanie w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa, oprócz dialogu politycznego, obejmuje również ekonomiczną, socjalną i prawną współpracę. Plan działań dla UE i Azerbejdżanu zbudowany jest na wspólnych wartościach i zasadach, to jest demokracji, prawach człowieka, gospodarce rynkowej, walce z terroryzmem i rozprzestrzenianiem broni masowego rażenia, wkładzie w rozwiązywanie konfliktów i przestrzeganiu prawa międzynarodowego⁹. Baku osiągnęło pewne sukcesy w zakresie gospodarczej współpracy z krajami europejskimi. UE staje się dla Baku ważnym źródłem inwestycji. Jednak z tytułu posiadania przez państwo surowców energetycznych Azerbejdżan zachowuje w pewnym sensie swoją samowystarczalność, chociaż ma ogromne problemy z korupcją i odbiega od społeczno-gospodarczych kryteriów UE.

Do rozwoju relacji Unia Europejska–Gruzja najbardziej przyczynił się prezydent Gruzji Micheil Saakaszwili. W czasie jego kadencji wykonano główne kroki w stronę integracji i współpracy z Unią Europejską. Współpraca pomiędzy Gruzją i UE opiera się na wspieraniu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz na pokojowym rozstrzygnięciu konfliktów. Głównymi elementami partnerstwa UE–Gruzja są: poszanowanie prawa międzynarodowego, praw człowieka i przestrzeganie zasad gospodarki rynkowej w Gruzji¹⁰.

Z ekonomicznego punktu widzenia Tbilisi nie ma strategicznego znaczenia dla Brukseli jako dostawca surowców i rynek artykułów konsumpcyjnych. Jednak Gruzja pozostaje mostem dla handlu i współpracy pomiędzy Kaukazem, Centralną Azją i Europą¹¹. Oprócz tego dywersyfikacja dostaw energii jest jednym z głównych celów UE, a Gruzja, dzięki swemu położeniu geograficznemu, może ułatwić osiągnięcie tego celu. Większość szlaków tranzytowych, prowadząc przez Gruzję, umożliwia ominięcie „niestabilnych państw” i zapewnia Europie bezpośredni dostęp do surowców z Azji Środkowej i Morza Kaspijskiego. Jednocześnie Gruzja pragnie zostać państwem tranzytowym, widząc w tym korzyści ekonomiczne i możliwość rozwiązania własnych problemów energetycznych¹².

Głównym dokumentem, który do niedawna regulował współpracę pomiędzy Gruzją i Unią Europejską, była umowa o partnerstwie i współpracy między Wspólnotami Europejskimi i ich krajami członkowskimi, z jednej strony, a Gruzją z drugiej strony, sporządzona w Luksemburgu w dniu 22 kwietnia 1996. Podczas szczytu Partnerstwa Wschodniego w Wilnie w dniach 28–29 listopada 2013 r., Gruzja parafowała umowę stowarzyszeniową z Unią Europejską, która obejmuje także porozumienie o pogłębionej i kompleksowej strefie wolnego handlu (DCFTA).

⁹ <http://hvylyya.org/interview/geopolitics2/pochemu-es-toropitsja-na-juzhnyj-kavkaz.html> (dostęp: 18.01.2014).

¹⁰ P. Baev, *The South Caucasus: A challenge for the EU*, „European Union Institute for Security Studies Chaillot Papers” 65, December 2003.

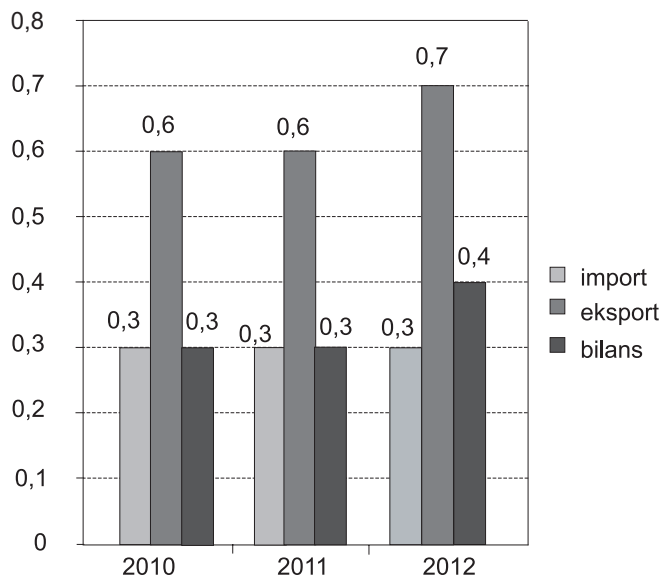
¹¹ T. Beridze, *Centralnyj Kawkaz i Ekonomika Gruzji*, Baku 2004, s. 248.

¹² <http://kavpolit.com/chem-es-gotov-zhertvovat-radi-gaza-iz-azerbajdzhana/?print> (dostęp: 18.01.2014).

Handel UE z państwami Kaukazu Południowego

Oprócz analizy ilościowej eksportu/importu towarów z krajów Kaukazu Południowego należy również dokonać analizy jakościowej i strukturalnej wymiany towarów. Optymalnym sposobem wykonania obliczeń jest badanie danych statystycznych.

Armenia stara się dywersyfikować swój handel zewnętrzny przez rozwój i ustanowienie stosunków handlowych i gospodarczych z innymi krajami¹³. Wymiana handlowa Armenii z państwami członkowskimi Unii Europejskiej w pierwszym półroczu 2013 r. wyniosła 809 mln USD (30% ogólnej wymiany handlowej ze światem). W tym okresie eksport Armenii do państw UE wyniósł około 266 mln USD, a import około 543 mln USD. W drugim półroczu 2013 r. relacje handlowe z Armenią miały przede wszystkim: Niemcy, Belgia, Bułgaria, Włochy, Holandia, Rumunia, Wielka Brytania i Hiszpania.

Wykres 1. Handel Unii Europejskiej z Armenią (dane w mld USD)

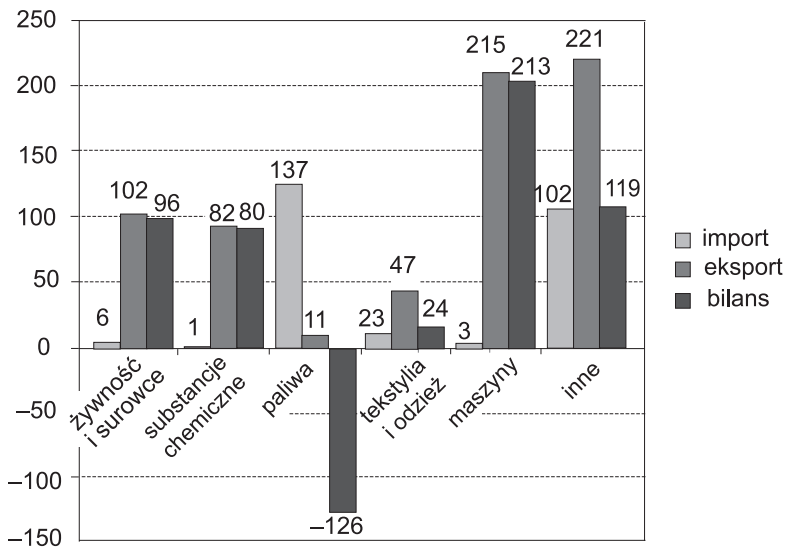
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/south-caucasus/> (dostęp: 20.01.2014).

W pierwszym półroczu 2013 r. eksport Armenii do Niemiec wyniósł około 39 mln USD, w tym około 84% stanowił eksport metali (żelaza, molibdenu i wyrobów z nich). Import z Niemiec do Armenii to głównie samochody osobowe (46,7 mln USD), leki (5,7 mln USD) i maszyny drukarskie (2,8 mln USD). W tym samym okresie Armenia wyeksportowała do Belgii towary na kwotę 81 mln

¹³ http://www.ved.gov.ru/exportcountries/am/about_am/ved_am/ (dostęp: 18.01.2014).

USD, w tym nieoczyszczonej miedzi na kwotę 52,4 mln USD, brylantów — 18,7 mln USD, rudy cynku — 9,1 mln USD. Import z Belgii do Armenii wyniósł około 37 mln USD, w tym import brylantów na kwotę 25 mln USD. Eksport z Armenii do Bułgarii wyniósł około 68 mln USD, a import z Bułgarii do Armenii — 36 mln USD, w tym 27,3 mln USD to zakup ropy naftowej i produktów naftowych.

W pierwszym półroczu 2013 r. Armenia eksportowała do państw Unii Europejskiej głównie metale, kruszec i brylanty, a importowała samochody, ropę naftową i produkty pochodne, leki i sprzęt¹⁴.

Wykres 2. Obrót towarowy UE z Armenią według grup produktów (dane w mln USD, 2012 r.)

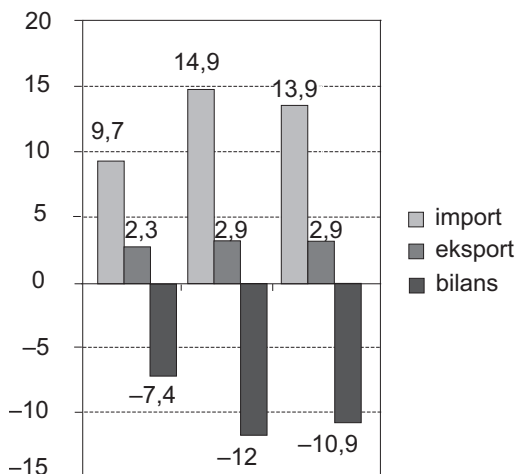
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/south-caucasus/> (dostęp: 20.01.2014).

Obrót zagraniczny Azerbejdżanu w 2013 r. wyniósł 34,687 mld USD (3,35% więcej w porównaniu z 2012 r.), w tym eksport do państw UE o wartości 11,5 mld USD (48,02% ogólnego eksportu) i import z UE — 3,763 mld USD (35,33%). Azerbejdżan jest jedynym państwem z regionu Kaukazu Południowego, w którym saldo handlowe jest dodatnie. Pozytywne saldo handlowe w 2013 r. wyniosło 13,262 mld USD (w tym z UE — 7,750 mld USD)¹⁵.

¹⁴ <http://armenpress.am/rus/news/731924/pokazateli-torgovli-armenii-so-stranami-chlenami--evrosoyuza.html> (dostęp: 18.01.2014).

¹⁵ <http://cbonds.ru/news/item/698161> (dostęp: 21.01.2014).

Prawie połowa eksportu Azerbejdżanu kierowana jest do państw Unii Europejskiej¹⁶. W 2013 r. Włochy (ogólny obrót handlowy z Azerbejdżanem wyniósł 6,239 mld USD — 17,5% ogólnego obrotu handlowego — import z Azerbejdżanu 5,989 mld USD, eksport do Azerbejdżanu 0,250 mld USD) i Niemcy (ogólny obrót handlowy z Azerbejdżanem wyniósł 2,179 mld USD, import z Azerbejdżanu 1,356 mld USD, eksport do Azerbejdżanu 0,823 mld USD)¹⁷ weszły do grona pięciu głównych partnerów handlowych Azerbejdżanu (pozostali główni partnerzy handlowi Azerbejdżanu to Indonezja, Rosja i Turcja)¹⁸.

Wykres 3. Handel Unii Europejskiej z Azerbejdżanem (dane w mld USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/south-caucasus/> (dostęp: 20.01.2014).

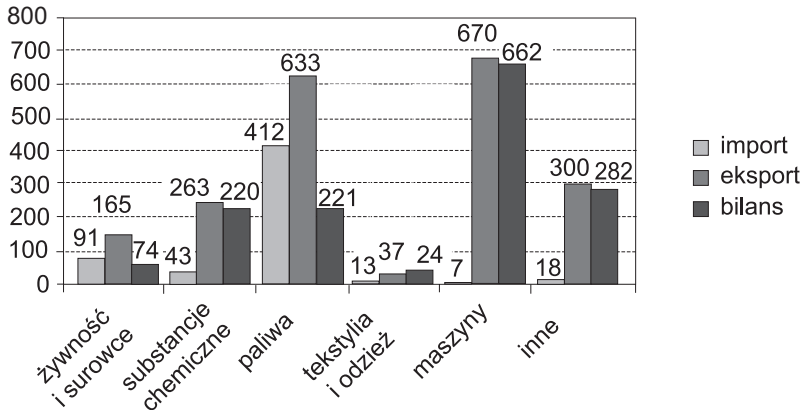
Największy udział w obrocie handlowym Unii Europejskiej z Azerbejdżanem ma eksport ropy naftowej. Jeśli chodzi o UE, która chce maksymalnie dywersyfikować dostawy na swój wewnętrzny rynek energetyczny, to handel paliwami z Azerbejdżanem będzie wzrastać. Właśnie dlatego spośród wszystkich państw Kaukazu Południowego handel z Azerbejdżanem odgrywa najważniejszą rolę i właśnie do niego skierowane są główne programy, których celem jest rozwój sektora energetycznego Azerbejdżanu (np. INOGATE). Jednak władze Azerbejdżanu także chcą dywersyfikować swój rynek przez wejście na nowe rynki Unii Europejskiej. Plan tych działań zawarty jest w koncepcji *Azerbejdżan 2020*¹⁹.

¹⁶ <http://www.harts.am/news/705/> (dostęp: 21.01.2014).

¹⁷ http://abc.az/news_18_01_2014_78795.html (dostęp: 21.01.2014).

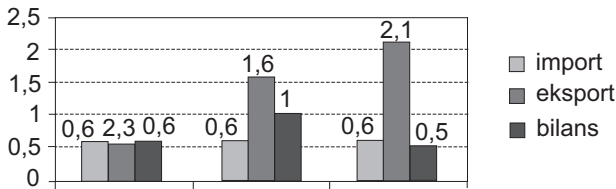
¹⁸ <http://www.vestikavkaza.ru/news/54851.html> (dostęp: 18.01.2014).

¹⁹ <http://news.day.az/economy/429453.html> (dostęp: 21.01.2014).

Wykres 4. Obrót towarowy UE z Azerbejdżanem według grup produktów (mld USD, 2012 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/south-caucasus/> (dostęp: 20.01.2014).

Wykres 5. Handel Unii Europejskiej z Gruzją (dane w mld USD)

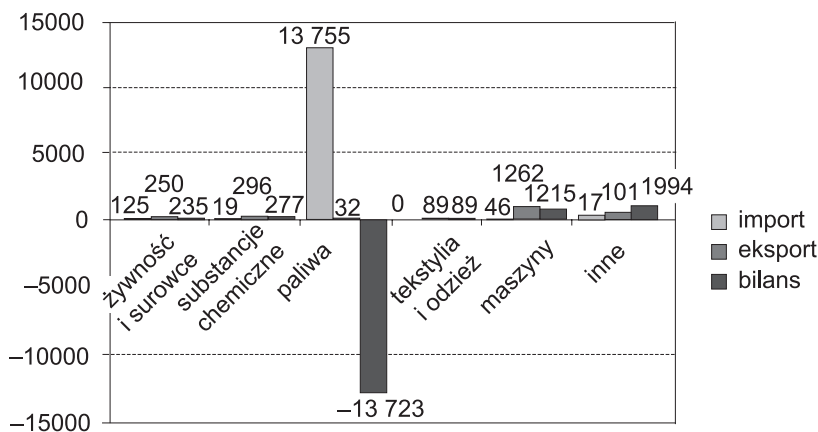
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/south-caucasus/> (dostęp: 20.01.2014).

W 2012 r. najwięcej spośród wszystkich państw Unii Europejskiej Gruzja wyeksportowała do Bułgarii (69,7 mln USD), Belgii (60,4 mln USD), Włoch (53,3 mln USD), Niemiec (38,6 mln USD) i Wielkiej Brytanii (20,9 mln USD), a najwięcej importowała z Niemiec (541,9 mln USD), Bułgarii (271,5 mln USD), Włoch (271 mln USD), Rumunii (259 mln USD) i Holandii (142,7 mln USD)²⁰.

Jeśli analizować wyłącznie handel z Europą, to z Gruzji do Unii Europejskiej eksportowane są głównie maszyny i paliwa. Wywożona jest również produkcja przemysłowa: nawozy mineralne, metale żelazne i nieżelazne oraz mangan. Do produkcji rolnej, jaka jest eksportowana z Gruzji do UE, należą: orzechy laskowe, tradycyjne gruzińskie napoje alkoholowe, owoce i warzywa oraz soki i napoje bezalkoholowe.

²⁰ Portal internetowy http://geostat.ge/index.php?action=page&p_id=137&lang=eng (dostęp: 20.01.2014).

Wykres 6. Obrót towarowy UE z Gruzją według grup produktów (dane w mln USD 2012 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/south-caucasus/> (dostęp: 20.01.2014).

W przyszłości, ze względu na położenie geograficzne kraju, który znajduje się pomiędzy Europą, Azją Centralną, Bliskim i Dalekim Wschodem oraz Afryką, Gruzja może stać się najkrótszym szlakiem transportowym. Obecnie w kraju działają trzy lotniska międzynarodowe — w Poti, Batumi i Tbilisi. Wykorzystanie przez Gruzję swego potencjału tranzytowego w dużym stopniu stało się możliwe dzięki wsparciu UE, Turcji i USA, które dofinansowały budowę rurociągów przechodzących przez terytorium kraju (ropociąg Baku-Tbilisi-Ceyhan oraz gazociąg Baku-Tbilisi-Erzurum)²¹. Chociaż Gruzja parafowała umowę stowarzyszeniową z Unią Europejską, nie można oczekiwać, że po jej wejściu w życie eksport gruzińskich towarów na rynek europejski gwałtownie się zwiększy. Gruzja nadal nie spełnia wielu standardów i wymogów technicznych UE²².

Negocjacje dotyczące podpisania umowy stowarzyszeniowej pomiędzy UE a państwami Kaukazu Południowego

Państwa Kaukazu Południowego, przystępując do Programu Partnerstwa Wschodniego, zadeklarowały chęć podpisania umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską. Umowa ta przewiduje nie tylko powołanie pogłębionej i kompleksowej strefy wolnego handlu, lecz również doprowadzenie do zbliżenia

²¹ <http://www.dobrososedstvo.org/k-razmyshleniyu/tamaz-papuashvili.html> (dostęp: 21.01.2014).

²² http://rus.ruvr.ru/2013_07_23/Andrej-Areshv-U-gruzinskih-tovarov-malo-shansov-na-evropejskom-rinke-6761/ (dostęp: 21.01.2014).

ustawodawstwa kraju partnera do standardów europejskich oraz harmonizacji innych przepisów na zasadach uczciwej konkurencji (zmiana zasad zakupów publicznych, zmiana ustawodawstwa podatkowego, dostosowanie się do europejskich standardów jakości). Wolny handel z Unią Europejską służy każdemu z państw Kaukazu Południowego, tak jak i fakt, że UE jest głównym partnerem handlowym tych krajów. Jednak obecna sytuacja międzynarodowa świadczy o zmianie kierunku integracji niektórych państw.

Na szczycie Partnerstwa Wschodniego w Wilnie w dniach 28–29 listopada 2013 r. Armenia nie podpisała umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską. Chociaż sama umowa była przygotowana, a negocjacje dotyczące powołania strefy wolnego handlu zakończone (rozpoczęte w 2010 r.)²³, dokument nie został podpisany ze względu na nowe zobowiązania międzynarodowe Armenii wobec Rosji. Pierwotnie podczas szczytu Partnerstwa Wschodniego planowane było podpisanie dokumentu, lecz 3 września prezydent Armenii Serż Sarkisjan potwierdził chęć wstąpienia Armenii do Euroazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej²⁴, czyli przystąpienie do unii celnej z Rosją, Białorusią i Kazachstanem²⁵. Po takiej deklaracji prezydenta Unia Europejska oficjalnie wycofała się z podpisania umowy stowarzyszeniowej²⁶.

Można określić wiele niekorzystnych dla Armenii czynników w ramach przygotowania stowarzyszenia z UE, które zostały wykorzystane przez Rosję, aby zachęcić Armenię do udziału w unii celnej. Można do nich zaliczyć pozbawienie Armenii prawa do stosowania słowa „koniak”, wykorzystania elektrowni jądrowej (wymóg UE — do 2020 r. elektrownia musi być zamknięta), problemy z sektorem rolnictwa, które wystąpią po wejściu DCFTA w życie, oraz szczegółowe ustawodawstwo o dyskryminacji wobec mniejszości homoseksualnych²⁷.

Jednak UE i Armenia, między którymi istnieją silne więzi prawno-ekonomiczne, potwierdzają gotowość kontynuacji rozwoju współpracy w ramach Partnerstwa Wschodniego. Kierunek tych relacji jest określony we wspólnym oświadczeniu UE i Armenii, przyjętym podczas szczytu w Wilnie. Wspólne oświadczenie wyraża gotowość Armenii i UE do rozwoju współpracy ukierunkowanej na zgodne doskonalenie instytucji demokratycznych i systemu sądownictwa, ochronę praw człowieka i praworządność, efektywne zarządzanie, walkę z korupcją, wzmocnienie instytucji społecznych, poprawę środowiska dla handlu z UE. Obecnie głównym zadaniem UE i Armenii jest modernizacja planu działań w ramach

²³ <http://www.unian.net/news/585841-es-i-armeniya-soglasovali-soglashenie-ob-assotsiatsii-mogut-parafirovat-v-vilnyuse.html> (dostęp: 15.01.2014).

²⁴ <http://www.express.am/news/view/es-i-armeniya-zavershili-peregovory-vokrug-soglasheniya-ob-associacii.html> (dostęp: 15.01.2014).

²⁵ http://www.1in.am/rus/foreign_feopinion_39346.html (dostęp: 15.01.2014).

²⁶ Portal internetowy http://news.liga.net/news/world/896813-evrosoyuz_otkazal_armenii_v_assotsiatsii_iz_za_tamozhennogo_soyuza.htm (dostęp: 15.01.2014).

²⁷ <http://inosmi.ru/sngbaltia/20130827/212350891.html> (dostęp: 15.01.2014).

Europejskiej Polityki Sąsiedztwa. Następnym krokiem jest praca nad nową podstawą prawną rozwoju ich relacji. Może to być również umowa stowarzyszeniowa, lecz innego rodzaju (np. podobna do tych podpisywanych z państwami Północnej Afryki w latach 90.)²⁸.

Podobne stanowisko polityczne wobec Unii Europejskiej zajął również Azerbejdżan. Dnia 25 listopada 2013 r. przed szczytem Partnerstwa Wschodniego w Wilnie władze tego kraju wycofały się z podpisania umowy stowarzyszeniowej z UE. Administracja prezydenta powiadomiła zaś Brukselę o tym, że przygotowuje dokument, który będzie bardziej adekwatnie odzwierciedlać współpracę Azerbejdżanu z UE²⁹. Takim dokumentem może być umowa o partnerstwie pomiędzy Azerbejdżanem i UE. Dokument będzie mógł odzwierciedlić poziom dwustronnej współpracy i zabezpieczy wzajemny szacunek i równoprawność stron³⁰. Azerbejdżan, w odróżnieniu od Armenii i Gruzji, nie jest członkiem Światowej Organizacji Handlu, co komplikuje ekonomiczny aspekt współpracy z UE³¹.

Bardzo ważny we współpracy UE z Azerbejdżanem jest aspekt energetyczny³². Bezpieczeństwo energetyczne jest jedną z kluczowych kwestii w relacjach UE–Azerbejdżan, w tym sektorze istnieje największa perspektywa rozwoju relacji gospodarczo-ekonomicznych. Do współpracy w tej branży przystąpiła również Turcja, przez którą będzie przechodzić gazociąg TAP (Trans Adriatic Pipeline), zgodnie z projektem gaz z regionów kaspijskiego i bliskowschodniego ma być transportowany do Europy Zachodniej³³.

Chociaż podczas szczytu w Wilnie umowa stowarzyszeniowa nie została podpisana, to jednak parafowane zostało porozumienie o liberalizacji reżimu wizowego pomiędzy UE i Azerbejdżanem, którego celem jest ułatwienie i przyspieszenie procedury wydawania wiz³⁴. Również podczas szczytu omówione zostały kwestie dotyczące porozumienia o readmisji. Przedstawiciele UE wyrazili zadowolenie z postępu osiągniętego w kwestii zawarcia partnerstwa z Azerbejdżanem oraz negocjacji w sprawie umowy o awiacji, a także odnotowali strategiczną rolę Azerbejdżanu w dywersyfikacji dostaw energii do Europy³⁵.

²⁸ <http://rus.azatutyun.am/content/article/25199799.html> (dostęp: 15.01.2014).

²⁹ Portal internetowy <http://ru.tsn.ua/svit/azerbaydzhan-otkazalsya-ot-associacii-s-es-335658.html> (dostęp: 15.01.2014).

³⁰ <http://grani.ru/Politics/World/Europe/m.221519.html> (dostęp: 15.01.2014).

³¹ A. Ilcham, *Ja werju w mój Azerbajdżan*, Moskwa 2007, s. 357.

³² M. Gulijew, *Energetičeskaja problema wo wnesznjeekonomičeskoj strategii stran SNG*, Sankt-Peterburg 2005, s. 99.

³³ <http://novosti.az/expert/20130724/299164647.html> (dostęp: 15.01.2014).

³⁴ Portal internetowy <http://www.1news.az/politics/20131129020511296.html> (dostęp: 15.01.2014).

³⁵ http://www.novoye-vremya.com/v5/w27895/Ассоциация_Азербайджана_с_ЕС_возможна_только_после_его_вступления_в_ВТО/#.UtcEb2TuLgX (dostęp: 15.01.2014).

W przypadku Azerbejdżanu i Armenii Rosja ma wielki wpływ na decyzje podejmowane przez władze tych państw, chociaż oficjalni przedstawiciele ich rządów zaprzeczają istnieniu jakiegokolwiek presji politycznej ze strony Moskwy³⁶. Niektórzy eksperci i politycy uważają, że to właśnie przez swoje niezdecydowanie Unia Europejska przegrała walkę o Azerbejdżan i Armenię³⁷.

W odróżnieniu od Armenii i Azerbejdżanu Gruzja podpisała umowę stowarzyszeniową z Unią Europejską podczas szczytu Partnerstwa Wschodniego 28 listopada 2013 r. Umowa, po wejściu w życie, zastąpi porozumienie z 1996 r. o partnerstwie i współpracy i powoła nowe ramy prawne współpracy pomiędzy Gruzją i UE. Umowa stowarzyszeniowa z Gruzją liczy tysiąc stron i przewiduje polityczne stowarzyszenie Unii z Gruzją i stopniową integrację gospodarczą oraz podtrzymuje proces europeizacji Gruzji³⁸. Umowa nie zawiera gwarancji członkostwa Gruzji w Unii Europejskiej, ale przewiduje bardzo ścisłą współpracę we wszystkich dziedzinach³⁹. Zgodnie z umową eurointegracja Gruzji przyjmuje nieodwracalny charakter⁴⁰.

Głównym skutkiem podpisania umowy stowarzyszeniowej z UE są efekty ekonomiczne, wynikające z DCFTA (pogłębiona i kompleksowa strefa wolnego handlu), przez które rozumie się przyciągnięcie inwestycji zagranicznych, modernizację słabiej — w porównaniu z krajami UE — rozwiniętej gospodarki oraz większy dostęp do rynku europejskiego. Umowa stowarzyszeniowa będzie również sprzyjać formułowaniu w Gruzji bardziej stabilnego i demokratycznego społeczeństwa. Jej podpisanie będzie mieć początkowo bezpośredni wpływ na liberalizację, a potem uproszczenie reżimu wizowego z UE⁴¹. Umowa stowarzyszeniowa przewiduje przede wszystkim harmonizację ustawodawstwa gruzińskiego z ustawodawstwem Unii Europejskiej, wdrożenie europejskich standardów w transporcie, energetyce, rolnictwie, turystyce, ochronie zdrowia.

Niezależne badania, mające na celu ocenę wpływu stabilności handlu, zleczone przez Unię Europejską, przewidują, że powstanie strefy wolnego handlu z Gruzją zwiększy eksport Gruzji do UE o 12%, podczas gdy import z UE wzrośnie o 7,5%. Pełne wdrożenie reform handlowych może spowodować wzrost PKB Gruzji o 4,3%, czyli o 292 mln euro⁴².

³⁶ <http://www.kommersant.md/node/22925> (dostęp: 15.01.2014).

³⁷ http://zn.ua/WORLD/v-tamozhenny-soyuz-armeniyu-podtolknula-ugroza-novoy-voyny-zanagorny-karabah-ekspert-128664_.html (dostęp: 15.01.2014).

³⁸ <http://ria.ru/world/20131128/980200098.html> (dostęp: 15.01.2014).

³⁹ <http://www.unian.net/news/607977-gruziya-parafirovala-soglashenie-ob-assotsiatsii-s-es.html> (dostęp: 15.01.2014).

⁴⁰ http://censor.net.ua/news/261258/gruziya_podpisala_soglashenie_ob_assotsiatsii_s_es (dostęp: 15.01.2014).

⁴¹ <http://newsgeorgia.ru/politics/20131204/216186982.html> (dostęp: 15.01.2014).

⁴² Portal internetowy http://www.enpi-info.eu/maineast.php?id=34013&id_type=1&lang_id=471 (dostęp: 16.01.2014).

Zakończenie

Współpraca gospodarcza Armenii, Azerbejdżanu i Gruzji z Unią Europejską wykazuje różny stopień intensywności ze względu na różną politykę zagraniczną prowadzoną przez rządy każdego z państw. Wpływ na relacje z Unią Europejską ma również niejednorodna struktura handlu zagranicznego państw Kaukazu Południowego. Dlatego UE dywersyfikuje swoją politykę handlową w zależności od państwa. Najważniejszym spośród państw Kaukazu Południowego dla UE jest Azerbejdżan ze względu na posiadanie przez to państwo dostępu do dużych złóż ropy naftowej i gazu.

Relacje handlowe w przyszłości będą rozwijane przez dwie strony, a pierwszym ważnym krokiem jest podpisanie umowy stowarzyszeniowej pomiędzy UE i państwem partnerem. Rozwój relacji Unia Europejska–Kaukaz Południowy w dużym stopniu zależeć będzie od polityki Rosji prowadzonej w tym regionie oraz przeciwdziałania korupcji przez rządy tych państw. Podstawą przyszłej integracji państw Kaukazu Południowego z UE jest podjęcie ostatecznej decyzji w sprawie relacji z Rosją oraz działań w kierunku zbliżenia ustawodawstwa oraz standardów krajowych do prawa UE.

Podsumowanie

W obecnej sytuacji międzynarodowej państwa Kaukazu stają przed historycznym wyborem pomiędzy integracją z Zachodem, czyli z Unią Europejską, a unią celną Rosji, Kazachstanu i Białorusi. Pierwszy podstawy krok na drodze do integracji z UE zrobiła Gruzja, podpisując umowę stowarzyszeniową podczas szczytu programu Partnerstwa Wschodniego w Wilnie w dniach 28–29 listopada 2013 roku.

Unia Europejska jest najbardziej zainteresowana współpracą z Azerbejdżanem ze względu na wprowadzaną politykę dywersyfikacji dostaw energii, a Gruzja interesuje UE tylko jako państwo tranzytowe oraz sposób wzmocnienia pozycji politycznej i gospodarczej na Kaukazie Południowym. Armenia zachowuje równowagę pomiędzy Zachodem i Rosją. Jednak podpisanie umowy stowarzyszeniowej z UE jest kluczowym zadaniem dla państw Kaukazu Południowego, bo tylko w taki sposób będą one mogły zwiększyć wolumeny handlu i jakość produkcji oraz obniżyć ceny na towary. Handel usługami z UE jest bardzo mały i związany zazwyczaj z transportem towarów.

Niezaprzeczalny jest duży wpływ oraz ciśnienie polityczne i ekonomiczne ze strony Rosji na Kaukaz Południowy. Rosja jest zainteresowana rozszerzeniem swojej unii celnej o kolejne państwa, w tym państwa Kaukazu Południowego. Podczas gdy Unia Europejska prowadzi dosyć miękką politykę zagraniczną w tym regionie, Rosja wykorzystuje wszystkie możliwe środki w celu włączenia państw Kaukazu Południowego do unii celnej. Media rosyjskie prowadzą

informacyjną wojnę, w której umowa stowarzyszeniowa z UE jest krytykowana. Unia Europejska powinna więc zmienić swoją politykę zagraniczną, uwzględniając prowadzoną przez Rosję politykę oraz specyfikę tego regionu oraz państw.

Bibliografia

- Baev P., *The South Caucasus: A challenge for the EU*, „European Union Institute for Security Studies Chaillot Paper” 65, December.
- Beridze T., *Centralnyj Kawkaz i Ekonomika Gruziji*, Baku 2004.
- Gadzijew K., *Geopolitika Kawkaza*, Moskwa 2001.
- Gulijew M., *Energjeticeskaja problema wo wnesznjeekonomiceskoj strategii stran SNG*, Sankt-Peterburg 2005.
- Ilcham A., *Ja werju w mój Azerbajdżan*, Moskwa 2007.
- Ismailow Je., *Centralnyj Kawkaz: ot geopolityki k geoekonomike*, Baku 2006.
- Kulagim W., *Mezduarodnaja bezopasność*, Moskwa 2006.
- Zamjatin D., *Geopolitika: Osnownyje problemy i itogi razwitija w XX weke*, nr 6, Polis 2001.

Źródła internetowe

- http://www.lin.am/rus/foreign_feopinion_39346.html.
- <http://www.1news.az/politics/20131129020511296.html>.
- http://abc.az/news_18_01_2014_78795.html.
- <http://armenpress.am/rus/news/731924/pokazateli-torgovli-armenii-so-stranami-chlenami--evrosoyuza.html>.
- <http://cbonds.ru/news/item/698161>.
- http://censor.net.ua/news/261258/gruziya_podpisala-soglashenie_ob_assotsiatsii-s-es.html.
- <http://www.dobrososedstvo.org/k-razmyshleniyu/tamaz-papuashvili.html>.
- <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/regions/south-caucasus/>.
- http://www.enpi-info.eu/maineast.php?id=34013&id_type=1&lang_id=471.
- <http://www.express.am/news/view/es-i-armenija-zavershili-peregovory-vokrug-soglashenija-ob-associacii.html>.
- http://geostat.ge/index.php?action=page&p_id=137&lang=eng.
- <http://grani.ru/Politics/World/Europe/m.221519.html>.
- <http://www.harts.am/news/705/>.
- <http://hvylyya.org/interview/geopolitics2/pochemu-es-toropitsja-na-juzhnyj-kavkaz.html>.
- <http://jurnal.org/articles/2009/polit17.html>, <http://arevelkcenter.com/archives/636>.
- <http://kavpolit.com/chem-es-gotov-zhertvovat-radi-gaza-iz-azerbajdzhana/?print>.
- <http://www.kommersant.md/node/22925>.
- http://news.bbc.co.uk/hi/russian/in_depth/newsid_3890000/3890179.stm.
- <http://news.day.az/economy/429453.html>.
- <http://newsgeorgia.ru/conflict/20120526/215010940.html>.
- <http://newsgeorgia.ru/politics/20131204/216186982.html>.
- http://news.liga.net/news/world/896813-evrosoyuz_otkazal_armenii_v_assotsiatsii_iz_za_tamozhennogo_soyuza.htm.
- <http://novosti.az/expert/20130724/299164647.html>.
- http://www.novoye-vremya.com/v5/w27895/Ассоциация_Азербайджана_с_ЕС_возможна_только_после_его_вступления_в_ВТО/#.UtcEb2TuLgX.

http://offshore.su/blog/offshore_news/es-i-gruziya-zavershili-peregovory-o-svobodnoj-torgovle.html.
<http://ria.ru/world/20131128/980200098.html>.
<http://ru.tsn.ua/svit/azerbaydzhan-otkazalsya-ot-associacii-s-es-335658.html>.
<http://rus.azatutyun.am/content/article/25199799.html>.
http://rus.ruvr.ru/2013_07_23/Andrej-Areshev-U-gruzinskih-tovarov-malo-shansov-na-evropejskom-rinke-6761/.
<http://www.unian.net/news/585841-es-i-armeniya-soglasovali-soglashenie-ob-assotsiatsii-mogut-parafirovat-v-vilnyuse.html>.
<http://www.unian.net/news/607977-gruziya-parafirovala-soglashenie-ob-assotsiatsii-s-es.html>.
http://www.ved.gov.ru/exportcountries/am/about_am/ved_am/.
<http://www.vestikavkaza.ru/news/54851.html>.
http://zn.ua/WORLD/v-tamozhennyi-soyuz-armeniyu-podtolknula-ugroza-novoy-voyny-zanagornyy-karabah-ekspert-128664_.html.

Trade between the European Union and Southern Caucasus

Summary

Given the current international situation, the countries of Southern Caucasus face a historical choice between integration with the West, namely the European Union, or with the Customs Union with Russia, Kazakhstan and Belarus. Georgia made the first basic step on the path to EU integration by signing the Association Agreement with the European Union during the Eastern Partnership summit, which was held in Vilnius on 28–29 November 2013.

The European Union is mostly interested in the cooperation with Azerbaijan because of its policy of diversifying energy supplies, and in Georgia the EU is interested only as a transit state and a way to strengthen its political and economic position in Southern Caucasus. Armenia maintains a balance between the European Union and Russia.

However, the signing of the Association Agreement with the EU is a key task for the countries of Southern Caucasus, because only in such a way will these countries be able to increase the volume of trade and production quality, and also lower the prices of goods. The volume of trade in services with the EU is very low and is usually connected with the transport of goods.

Undoubtedly a big influence in Southern Caucasus as well as political and economical pressure is exerted by Russia. Russia is interested in the expansion of its Customs Union onto other countries, including South Caucasus. When the European Union conducts quite a soft foreign policy in the region, Russia uses all possible resources for pulling in the South Caucasus countries to the Customs Union. Russian media wage a continuous information war in which the Association Agreement with the EU is criticized. Therefore the EU must change its foreign policy by taking into account the policy of Russia and the specificity of the region and particular countries.